

نگاهی به دستورالعمل حساب جاری(3)

پدیدآورده (ها) : پیروز فر، اکبر
اقتصاد :: بانک و اقتصاد :: اسفند 1391 - شماره 122
از 30 تا 37
آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/985178>

دانلود شده توسط : رحمان قاسمی
تاریخ دانلود : 28/01/1396

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [فوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

نگاهی به دستورالعمل حساب جاری

بخش سوم و پایانی

اکبر پیروفر

اشاره

در قسمت‌های قبلی این مقاله، مفاد مقررات مندرج در بخشی از دستورالعمل حساب جاری را که در جلسه ۱۱۴۰ مورخ ۹۱/۳/۲ شورای پول و اعتبار به تصویب رسیده، مورد بررسی و نقد قرار دادیم و اینک به ادامه این بررسی تا پایان دستورالعمل مزبور می‌پردازیم.

بانک و اقتصاد

تا زمان رفع سابقه چک‌برگشتی، منع کرده‌است. خدمات مزبور عبارتند از: اعطای هرگونه تسهیلات، اعم از ریالی و ارزی - افتتاح هرگونه حساب سپرده جدید - ارایه دسته چک - گشایش اعتبارات اسنادی و صدور ضمانتنامه، اعم از ریالی و ارزی - ارایه خدمات بانکی الکترونیکی.

توضیحا روزنامه اطلاعات در تاریخ ۱۳۹۱/۳/۱۱ به نقل از گزارش خبرگزاری فارس و از قول مدیرکل مقررات و مجوزهای بانکی و مبارزه با پولشویی بانک مرکزی نوشت: براساس دستورالعمل جدید افتتاح حساب جاری، محرومیت از

فصل دوازدهم با عنوان "حداقل الزامات ناظر بر طراحی چک توسط بانک" مشتمل بر ماده ۲۸ با ۱۴ بند، شکل و مندرجات چک را مشخص کرده‌است. نحوه طراحی و مشخصات فنی چک‌ها، مطابق با شیوه‌نامه‌ای خواهد بود که ظرف سه ماه از ابلاغ دستورالعمل، به تصویب هیأت عامل بانک مرکزی خواهد رسید.

فصل سیزدهم با عنوان "محرومیت‌ها و مجازات‌های انتظامی" ذیل ماده ۳۰ مشتمل بر پنج بند، بانک‌ها را از ارایه خدمات به مشتریانی که دارای سابقه چک برگشتی هستند

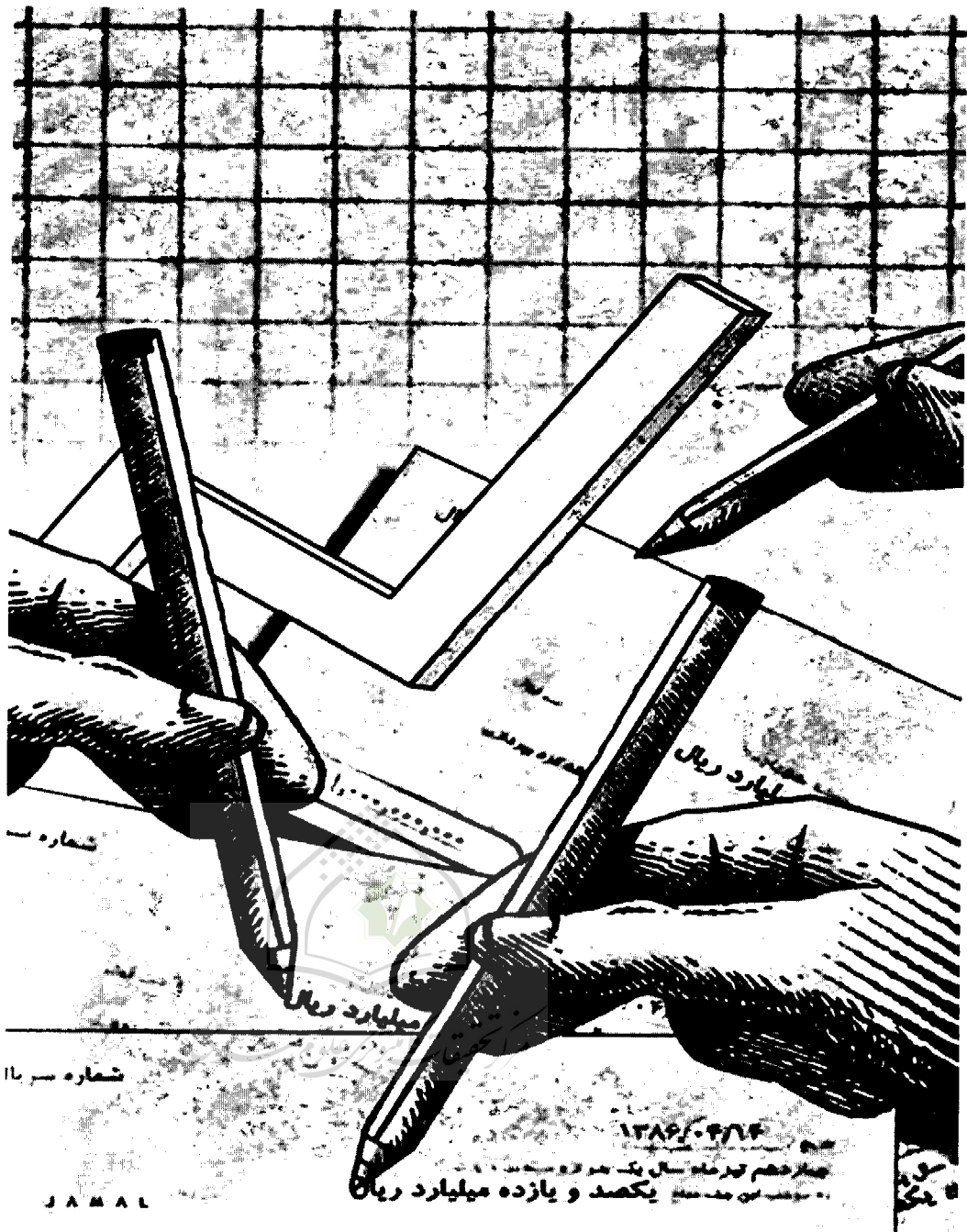
**مسئولیت تخلف
بانک‌ها از رعایت
کامل مفاد این
دستورالعمل، متوجه
هیأت مدیره است و
بانک‌های متخلف،
مشمول مجازات‌های
انتظامی مقرر در
قانون پولی و بانکی
خواهند شد.**

مقررات این قانون در اختیار کلیه بانک‌های کشور قرار دهد. آیین‌نامه تعیین ضوابط و مقررات مرتبط به محرومیت اشخاص از افتتاح حساب جاری و چگونگی پاسخ استعلامات بانک‌ها مصوب سال ۱۳۷۳ (مجموعه قوانین سال ۱۳۷۳ صفحه ۶۸۱) نیز دو وظیفه را برای بانک مرکزی تعیین نموده است. بر طبق ماده ۳ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مکلف است با دریافت فهرست مشخصات این اشخاص، فهرست اسامی و مشخصات اشخاص مشمول ماده ۲۱ اصلاحی قانون چک را تهیه کرده و در پایان هر ماه طی بخشنامه‌ای به بانک‌های کشور ابلاغ نماید. بر طبق ماده ۴ هم بانک‌ها مکلفند حساب جاری اشخاص مندرج در بخشنامه را بسته و از افتتاح حساب جاری و دادن دسته چک در مدت قانونی به آنها خودداری نمایند. با این ترتیب، تنبیه صادرکننده چک بلامحل از نظر قانونگذار منحصر و محدود به این است که تا سه سال از داشتن حساب جاری و داشتن دسته چک محروم گردد. محرومیت‌ها و مجازات‌های (تنبیهات) مقرر در فصل سوم و استمرار آن تا زمان رفع سابقه چک برگشتی که ممکن است بیش از سه سال باشد، در عین حال که می‌تواند در کاهش چک‌های برگشتی مؤثر باشد و با این نیت هم تدوین گردیده است، در تقابل با مقررات و ضوابط قانونی مذکور بنظر می‌رسد. البته تذکار این موضوع نظر شخصی است و در نتیجه،

خدمات بانکی برای صادرکنندگان چک برگشتی، هفت سال از آخرین چک صادر شده برگشتی خواهد بود. اکنون بر طبق ماده ۲۹ محرومیت از خدمات بانکی تا زمان رفع سوء اثر از سابقه چک برگشتی است.

ماده ۳۰ همین فصل، بانک‌ها را موظف به رعایت کامل مفاد دستورالعمل کرده و متذکر شده است که در صورت تخلف، مشمول مجازات‌های انتظامی موضوع ماده ۴۴ قانون پولی و بانکی خواهند شد و در هر صورت، مسوولیت عدم رعایت یا تخلفی از مقررات دستورالعمل، با هیأت مدیره بانک‌ها می‌باشد.

درباره محرومیت از خدمات بانکی، موضوعی به این شرح به نظر رسیده است که آن چه نسبت به این مسأله در قوانین مربوط به چک وجود دارد، ماده ۲۱ و تبصره ۱ آن در قانون مصوب سال ۱۳۷۲ می‌باشد. از نظر این قانون، بانک‌ها مکلف شده‌اند کلیه حساب‌های جاری اشخاصی را که بیش از یک بار چک بی‌محل صادر کرده و تعقیب آنها منتهی به صدور کیفرخواست شده باشد، ببندند و تا سه سال به نام آنها حساب جاری دیگری باز ننمایند. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مکلف است سوابق مرتبط به اشخاصی را که مبادرت به صدور چک بی‌محل نموده‌اند، به صورت مرتب و منظم ضبط و نگهداری نماید و فهرست اسامی این اشخاص را در اجرای

شماره ۳۲

JAMAL

شماره ۳۲ / اسفند سال ۱۳۹۱

**ریشه مشکلات
چک‌های برگشتی که
در حال حاضر جامعه
را گرفتار کرده است،
در قوانین ناظر به چک
است و تغییرات مکرر
مقررات صدور چک
هم هنوز به نتیجه
مطلوبی نرسیده
است.**

استفاده از آنها محروم می‌شود. بنابراین، وصف "مجازات" که به تبع ارتکاب جرم اعمال می‌شود، با موارد ذیل ماده ۲۹ قابل تطبیق نمی‌باشد. در نتیجه، هرگاه عنوان فصل سیزدهم "محرومیت از خدمات بانکی" باشد، مناسبتر خواهد بود. فصل چهاردهم با عنوان "سایر موارد" و ذیل ماده ۳۱، بانک‌ها را موظف کرده است که طی یک سال پس از لازم‌الاجرا شدن این دستورالعمل، هر شش ماه یک بار، گزارش عملکرد خود در اجرای دستورالعمل را به‌طور مشروح به بانک مرکزی ارسال نمایند. بانک مرکزی نیز موظف است یک سال پس از لازم‌الاجرا شدن این دستورالعمل، گزارش عملکرد بانک‌ها در اجرای دستورالعمل را به شورای پول و اعتبار ارایه دهد. ذیل ماده ۳۲ مشخصات ۲۳ فقره بخشنامه‌های صادره از

پیشنهاد می‌نماید که در وضع و شرایط فعلی، مشتری در قرارداد حساب جاری به‌طور قطع و غیرقابل عدول قبول نماید که در صورت صدور چک بلامحل و تا زمان رفع سابقه چک برگشتی، از گرفتن هرگونه تسهیلات، اعم از ریالی و ارزی از بانک و افتتاح هرگونه حساب سپرده، اعم از قرض الحسنه و سرمایه‌گذاری و گرفتن دسته‌چک و گشایش اعتبار اسنادی و گرفتن ضمانت‌نامه بانکی، اعم از ریالی و ارزی و استفاده از خدمات بانکی الکترونیکی محروم بوده و حق درخواست در این زمینه‌ها و نیز حق هرگونه ایراد و اعتراض به بانک را ندارد.

در پایان فصل سیزدهم اضافه می‌نماید مواردی که ذیل ماده ۲۹ ذکر شده است، خدمات بانکی هستند که مشتری از

سوی بانک مرکزی که از تاریخ لازم‌الاجرا شدن دستورالعمل، منسوخ هستند، قید شده‌است. ضمناً مقررات مغایر با دستورالعمل نیز ملغی می‌باشد.

توضیح پایان دستورالعمل نیز چنین است: دستورالعمل حساب جاری در ۳۲ ماده و ۱۶ تبصره در یک‌هزار و یکصد و چهل‌مین جلسه مورخ ۱۳۹۱/۳/۲ شورای پول و اعتبار به تصویب رسید و شش ماه پس از تاریخ ابلاغ به بانک‌ها، لازم‌الاجرا می‌باشد.

توضیحات دستورالعمل ضمن نامه شماره ۹۱/۵۹۹۱۲ مورخ ۱۳۹۱/۳/۸ از سوی مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پولشویی - اداره مطالعات و مقررات بانکی جهت اطلاع مدیران عامل کلیه بانک‌های دولتی، غیردولتی و شرکت دولتی پست‌بانک ارسال گردیده است.

جمع‌بندی و نتیجه

به نظر نویسنده، اظهار نظر درباره این دستورالعمل مستلزم آنست که قبلاً بدانیم "چک" چه مسیرهای قانونی را در ایران از ابتدا تا زمان حاضر طی کرده‌است.

در وهله اول، با تصویب قانون تجارت در سال ۱۳۱۱ شمسی، تعریفی از چک به این شرح وارد قوانین ایران شده: «چک، نوشته‌ای است که به موجب آن، صادرکننده وجوهی را که در نزد محال علیه دارد، کلاً یا بعضاً مسترد یا به دیگری واگذار می‌نماید.» ضمناً تصریح شده‌است که پرداخت وجه نباید وعده داشته باشد و وجه چک باید به محض آرایه کارسازی شود.

در آن تاریخ، معلوم نبود سرنوشت "چک" و به عبارت دیگر "یک برگ کاغذ" با گذشت زمان چگونه خواهد بود؟ اطلاع از این امر ایجاب می‌نماید که بدواً مروری اجمالی به قوانینی که در مورد چک وضع شده و سپس اصلاح یا نسخ شده، انجام یابد.

با فاصله زمانی اندکی از تعریف و معرفی چک به جامعه، گویا این تصور ایجاد شد که ممکن است شخص یا اشخاص باشند که چک بدون محل صادر کنند و آن را در اختیار اشخاص بگذارند و موجبات ضرر و زیان آنان را فراهم آورند. لهذا در سال ۱۳۱۲ به قانون مجازات عمومی وقت، ماده واحده‌ای با عنوان "ماده ۲۳۸ مکرر" اضافه شد. قابل توجه اینست که خودماده ۲۳۸ در قانون مجازات ذیل سرفصل "ورشکستگی و کلاهبرداری" تدوین شده بود.

متن ماده ۲۳۸ مکرر الحاقی ذیلاً درج می‌شود:

الف- هر کس بدون داشتن محل اعم، از وجه نقد یا اعتبار چک صادر نماید، به جزای نقدی معادل عشر وجه چک محکوم می‌شود و اگر محل کمتر از مبلغ چک باشد، جزای نقدی به نسبت تفاوت بین محل موجود و مبلغ چک اخذ خواهد شد و در هر صورت، میزان جزای نقدی نباید کمتر از دویست ریال باشد.

ب- هر کس از روی سوءنیت بدون محل یا بیشتر از محلی که دارد، چک صادر کند و یا پس از صادر کردن چک، تمام یا یک قسمت وجهی را که به اعتبار آن چک صادر کرده، به نحوی از انحا از محال علیه پس بگیرد، به حبس تأدیبی از

شش ماه تا دو سال و به تأدیه جزای نقدی که نباید از دو برابر وجه چک بیشتر و از ربع آن کمتر باشد، محکوم خواهد شد. جرایم مذکور در فوق بدون شکایت مدعی خصوصی قابل تعقیب نیست. استرداد شکایت در مورد "الف" این ماده در تمام مراحل مانع تعقیب و مجازات است. هرگاه صادرکننده چک در ظرف پنج روز از تاریخ اظهاریه رسمی یا از تاریخ ابلاغ اعتراض‌نامه، وجه چک را نیز نپردازد، سوءنیت او محرز است. با تصویب ماده مذکور پایه مجازات صادرکننده چک بدون محل بنا نهاده شد.

سپس در سال ۱۳۳۱ لایحه قانونی چک بی‌محل، چک‌های صادر به‌عهده بانک ملی ایران یا سایر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری مجاز را در حکم اسناد لازم‌الاجرا شناخت که دارنده چک در صورت مراجعه به بانک و عدم پرداخت آن به علت نبودن محل یا به‌هر علتی که مربوط به عمل صادرکننده باشد (بلا محل بودن چک) - بانک پس از تاریخ صدور چک، اعتبار صادرکننده را بسته و یا وجه نقد موجود در حساب او را طبق موازین قانونی برای مصرف دیگری اختصاص داده‌باشد) می‌تواند طبق قوانین و آیین‌نامه‌های مربوط به اجرای احکام رسمی، وجه چک را از صادرکننده وصول نماید. در صورتی که به‌هر یک از علل مذکور در بالا، بانک از پرداخت وجه چک خودداری نماید و صادرکننده در ظرف ده روز پس از ابلاغ اظهارنامه رسمی یا اعتراض‌نامه، وجه چک را نپردازد، مشمول بند "ب" ماده ۲۳۸ مکرر قانون کیفر همگانی بوده و طبق ماده مزبور قابل تعقیب و مجازات خواهد بود.

بر طبق ماده ۵ این لایحه، دعوی این که چک وعده‌دار بوده، مسموع نیست. ضمناً در مورد شرکت‌ها و کلیه اشخاص حقوقی، امضاکننده یا امضاکنندگان چک مشمول مقررات این قانون هستند و دعوی عدم دخالت یا سلب سمت بعدی و اختیارات از آنها، مانع از تعقیب امضاکننده یا امضا کنندگان چک نخواهد بود.

قانون دیگری هم در سال ۱۳۳۷ با عنوان "لایحه قانونی راجع به چک بی‌محل" تقریباً با محتوای لایحه مصوب سال ۱۳۳۱ تصویب شده‌است. این قانون نیز چک را در حکم اسناد لازم‌الاجرا دانسته و تصریح شده‌است دعوی این که چک وعده‌دار بوده، مسموع نیست. علاوه بر این، صادرکننده چک بدون محل را مشمول بند "ب" ماده ۲۳۸ مکرر قانون مجازات و قابل تعقیب و مجازات تلقی نموده‌است. امضاکننده یا امضاکنندگان چک شرکت‌ها و کلیه اشخاص حقوقی نیز قابل تعقیب شناخته شده‌اند و بانک‌ها مکلف شده‌اند که حساب جاری کسانی را که سه بار چک بی‌محل ظرف یک سال صادر نموده‌اند و به موجب حکم محاکم صالحه برای این عمل محکوم شده‌اند، ببندند و به اسم او حساب دیگری در بانک باز نمایند.

در سال ۱۳۴۴ نیز قانون صدور چک به تصویب رسید. نکات مشخصه این قانون عبارتند از: در حکم اسناد لازم‌الاجرا بودن چک - بانک‌ها مکلف شده‌اند که در صورت تقاضای دارنده چک در مورد عدم پرداخت وجه چک، علت

مسئله اصلی درباره

چک و دارندگان

حساب جاری، رواج

چک‌های وعده‌دار و

تضمینی و مشروط

و سفید امضاست که

چک را از تعریف و

حالت اولیه و مورد

مصرف واقعی و

حقیقی آن خارج کرده

و به بیان دیگر، در

بسیاری از موارد

جای سفته یا برات را

گرفته‌است.

و طویل است، با عنوان "قانون صدور چک" به تصویب رسیده است. به پاره‌ای از محتوای آن به طور اختصار ذیلاً اشاره می‌نماید: در حکم اسناد لازم‌الاجرا بودن چک - تجویز پرداخت قسمتی از وجه چک - تکلیف بانک‌ها به قید نام و نام‌خانوادگی صاحب حساب در روی هر برگ چک - مجازات صادرکننده چک بدون محل مشروط بر این که عدم پرداخت وجه چک طی اظهارنامه رسمی به صادرکننده ابلاغ شده باشد - سلب حق شکایت کیفری دارنده چک در صورت عدم شکایت ظرف شش ماه از تاریخ صدور گواهی عدم پرداخت - در صورتی که دارنده چک بخواهد چک را به وسیله شخص دیگری به نمایندگی از خود وصول کند و حق شکایت کیفری او در صورت بی‌محل بودن چک محفوظ باشد، باید هویت و نشانی خود را با تصریح نمایندگی شخص مذکور در ظهر چک قید نماید...

ماده ۱۲ این قانون موضوع جدیدی را مطرح کرده به این شرح: در موارد زیر، صادرکننده چک از نظر این قانون قابل تعقیب کیفری نیست:

- در صورتی که ثابت شود چک سفید امضا داده شده باشد.

- هرگاه در متن چک وصول وجه آن منوط به تحقق شرطی شده باشد.

- هرگاه در متن چک قید شده باشد که بابت تضمین انجام معامله یا تعهدی است.

- هرگاه بدون قید در متن چک ثابت شود که وصول وجه آن منوط به تحقق شرطی بوده یا چک بابت تضمین انجام معامله یا تعهدی است.

- در صورتی که ثابت شود چک بدون تاریخ صادر شده و یا تاریخ واقعی صدور چک مقدم بر تاریخ مندرج در متن

یا علل آن را صریحاً در برگه مخصوصی که مشخصات کامل چک و نام و نام خانوادگی و نشانی کامل صادرکننده چک در آن ذکر شده باشد، قید و آن را امضا و مهر نموده و به دارنده چک تسلیم نمایند و باید نسخه دوم این برگ را برای صاحب حساب ارسال دارند (در قانون سال ۱۳۳۷ اجمالاً اشاره به گواهی بانک دایر به عدم پرداخت وجه چک شده است). مجازات صدور چک بدون محل، حبس تأدیبی از شش ماه تا دو سال و جریمه نقدی معادل یک چهارم وجه چکی که محل ندارد یا یک چهارم مابه‌التفاوت چکی که مبلغ آن بیشتر از محل موجود در بانک (نقد یا اعتبار) باشد، تعیین شده است - پرداخت قسمتی از وجه چک تجویز شده - در صورتی که دارنده چک تا شش ماه از تاریخ مندرج در متن چک، برای وصول آن به بانک مراجعه نکند، حق شکایت کیفری نخواهد داشت - مسوولیت امضاکننده یا امضاکنندگان چک‌های شرکت‌ها و کلیه اشخاص حقوقی تکرار شده است - در صورتی که چک به وکالت و نمایندگی از طرف صاحب حساب صادر شده باشد، صادرکننده و صاحب امضا متضامناً مسوول پرداخت وجه چک هستند - بانک‌ها مکلف شده‌اند که حساب جاری اشخاصی را که سه بار چک بی‌محل صادر کرده و عمل آنها موجب شکایت کیفری شده باشد، بسته و به نام آنها حساب جاری دیگری باز نمایند و نیز موضوع صدور چک بلامحل و بستن حساب را به اطلاع بانک‌های دیگر برسانند...

به موجب ماده ۱۸ قانون، ماده ۲۳۸ مکرر قانون مجازات عمومی و قانون چک بی‌محل مصوب سال ۱۳۳۷ نسخ شده است. قابل دقت است تأکید بر این موضوع که «دعوی اینکه چک وعده‌دار بوده، مسموع نیست» در این قانون که قوانین قبلی را هم نسخ کرده است، وجود ندارد. در سال ۱۳۵۵ قانون دیگری که می‌توان گفت مفصل

**مطابق نظر شورای
نگهبان قانون اساسی،
اصدار چک بلامحل
که عرفاً کلاهبرداری
و فریب طرف شمرده
می‌شود، به وسیله
حاکم شرع قابل کیفر
و تعزیر است.**

**ماده ۱۲ قانون
صدر چک مصوب
۱۳۵۵ در تعارض با
تعریفی است که از
چک در دست داریم،
یعنی چک با انواع
واقسامی که در
ماده ۱۲ برایش ذکر
شده است، از حالت
وضع واقعی و
منطقی خود خارج
شده است.**

قانون نیز وجود دارد.
بر طبق ماده ۲۰ بانکها مکلفند کلیه حسابهای جاری
اشخاصی را که ظرف سه سال بیش از یک بار چک بی محل
صادر کرده اند و تعقیب آنها منتهی به صدور کیفرخواست
شده باشد، ببندند و تا پنج سال به نام آنها حساب جاری دیگری
باز نمایند.
به موجب ماده ۲۲، قانون صدور چک مصوب خرداد ۱۳۴۴
نسخ شده است.
سپس در سال ۱۳۷۲ به قانون دیگری برمی خوریم که
موادی از قانون سال ۱۳۵۵ را اصلاح کرده است. قانون مزبور
چهار نوع چک را مشخص کرده است که عبارتند از: چک
عادی - چک تایید شده - چک تضمین شده و چک مسافرتی.
ماده ۱۳ قانون سال ۱۳۵۵ در این قانون به موجب ماده
۱۴ تکرار شده است.
بر طبق ماده ۲۱ و تبصره ۱ آن ، بانکها مکلفند کلیه
حسابهای جاری اشخاصی را که بیش از یک بار چک
بی محل صادر کرده و تعقیب آنها منتهی به صدور کیفرخواست
شده باشد، بسته و تا سه سال به نام آنها حساب جاری دیگری
باز نمایند. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران هم مکلف
است سوابق مربوط به اشخاصی را که مبادرت به صدور چک
بلامحل نموده اند، به صورت مرتب و منظم ضبط و نگهداری
نماید و فهرست اسامی این اشخاص را در اجرای مقررات این
قانون در اختیار کلیه بانکهای کشور قرار دهد.
تفاوت موضوعی این ماده با ماده ۲۰ قانون قبلی در دو
مورد است: اول، ممنوعیت باز کردن حساب دیگر از پنج سال
به سه سال کاهش یافته است؛ دوم، تکلیف خاصی هم برای
بانک مرکزی تعیین شده است.
ماده ۱۳ این قانون مقرر داشته: صدور چک به عنوان
تضمین یا تأمین اعتبار، مشروط، وعده دار یا سفیدامضا ممنوع
است. صادر کننده در صورت شکایت ذینفع وعدم پرداخت، به
مجازات حبس از شش ماه تا دو سال و یا جزای نقدی از یک

چک باشد.
این ماده تأیید ضمنی این موارد است که: چک بدون امضا
می توان صادر نمود - وصول وجه چک مشروط می تواند باشد -
صدر چک تضمینی امکان دارد - چک بدون تاریخ می توان
صادر کرد. ضمناً تاریخ واقعی صدر چک هم می تواند مقدم
بر تاریخ مندرج در متن چک باشد. در واقع، چک می تواند
وعده دار باشد.
حال برمی گردیم به سال ۱۳۱۱ و تعریفی که از چک
پیش رو داریم:
ماده ۳۱۰ - چک، نوشته ای است که به موجب آن،
صادر کننده وجوهی را که در نزد محال علیه دارد، کالا یا بعضاً
مسترد یا به دیگری واگذار می نماید.
ماده ۳۱۱ - در چک باید محل و تاریخ صدور قید شده و
به امضای صادر کننده برسد. پرداخت وجه چک نباید وعده
داشته باشد.
ماده ۳۱۲ - چک ممکن است در وجه حامل یا شخص
معین یا به حواله کرد باشد. ممکن است به صرف امضا در ظهر
به دیگری منتقل شود.
ماده ۳۱۳ - وجه چک باید به محض ارایه کارسازی شود.
با دقت در شقوق ماده ۱۲ قانون صدور چک و موادی از
قانون تجارت که درج گردید، کاملاً مشهود است که ماده ۱۲
در تعارض با تعریفی است که از چک داریم، یعنی چک با انواع
واقسامی که در ماده ۱۲ برایش ذکر شده است، از حالت و وضع
واقعی و منطقی خود خارج شده است. چک وسیله پرداخت
بدون قید و شرطی است که انواع و اقسام هم ندارد.
ماده ۱۳ نیز برای اولین بار موضوعی را مطرح کرده که به
موجب آن، در مواردی صادر کننده چک یا ذینفع یا قائم مقام
آنها می توانند دستور عدم پرداخت وجه چک را به بانک بدهند
و بانک نیز مکلف به قبول آن است.
مسئله مسوولیت تضامنی صادر کننده چک به وکالت یا
نماینده از طرف صاحب حساب با خود صاحب حساب در این

صدهزار تا ده میلیون ریال محکوم خواهد شد. یادآور می‌شود که بر طبق رأی شماره ۶۰۸ مورخ ۷۵/۶/۲۷ هیأت عمومی دیوان عالی کشور، تعیین مجازات جداگانه برای هر یک از جرایم صدور چک‌های بی‌محل و وعده‌دار و تضمینی و غیره، خلاف نظر مقنن است... (روزنامه رسمی شماره ۱۵۰۶۴ مورخ ۱۳۷۵/۸/۲۶)

قانون دیگری هم در سال ۱۳۸۲ به اصلاح موادی از قانون‌های قبلی پرداخته‌است به این شرح:

۱- در مورد ماده ۳ قانون سال ۱۳۵۵ گفته‌است: صادرکننده چک باید در تاریخ مندرج در آن، معادل مبلغ مذکور در بانک محال‌علیه وجه نقد داشته‌باشد.

۲- ماده ۷ اصلاحی موضوع ماده ۲ قانون اصلاح موادی از قانون صدور چک مصوب سال ۱۳۷۲ مجازات مرتکب بزه صدور چک بلامحل را به شرح مندرج در قانون سال ۱۳۸۲ تغییر داده‌است.

۳- ماده ۱۳ اصلاحی موضوعی ماده ۵ قانون اصلاح موادی از قانون صدور چک مصوب ۱۳۷۲/۸/۱۱ را چنین اصلاح کرده‌است:

ماده ۱۳: در موارد زیر صادرکننده چک قابل تعقیب کیفری نیست:

الف- در صورتی که ثابت شود چک سفید امضا داده شده‌باشد.

ب- هرگاه در متن چک، وصول آن منوط به تحقق شرطی شده‌باشد.

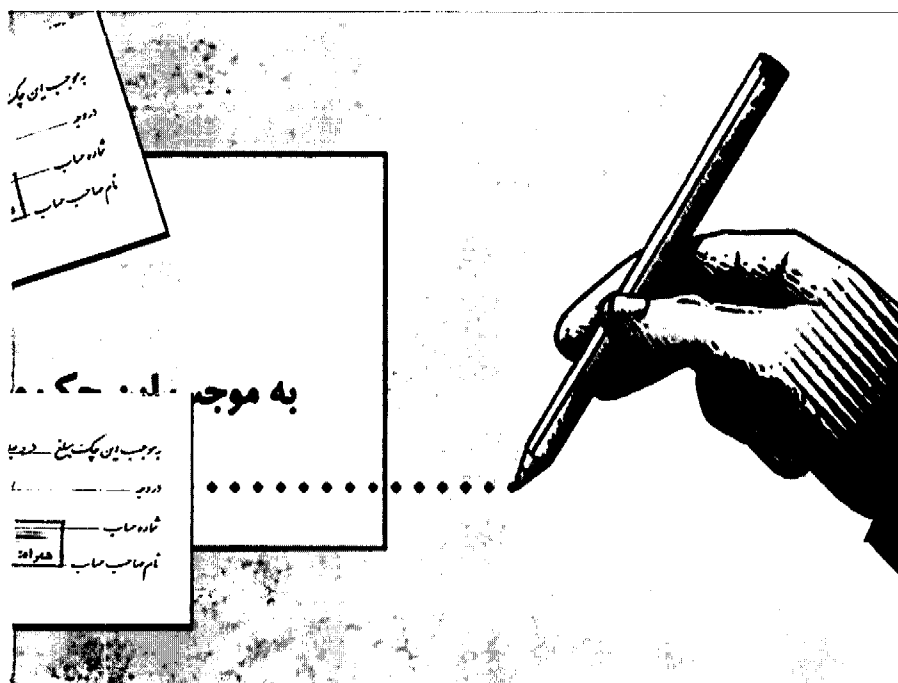
ج- هرگاه در متن چک قید شده‌باشد که چک بابت تضمین انجام معامله یا تعهدی است.

د- هرگاه بدون قید در متن چک، ثابت شود که وصول وجه آن، منوط به تحقق شرطی بوده یا چک بابت تضمین انجام معامله یا تعهدی است.

ه- در صورتی که ثابت گردد چک بدون تاریخ صادر شده و یا تاریخ واقعی صدور چک، مقدم بر تاریخ مندرج در چک باشد.

خوانندگان گرامی متوجه شده‌اند که تعیین انواع و اقسام برای چک، که در قانون مصوب سال ۱۳۵۵ وجود داشت و در قانون مصوب سال ۱۳۷۲ صدور این نوع چک‌ها ممنوع اعلام شده و برای صادرکننده مجازات تعیین شده‌بود، در قانون مصوب سال ۱۳۸۲ احیا شده‌است که حاکی از وجود نوسانات در سیستم قانونگذاری است و در جای خود به توضیح و تفصیل آن پرداخته خواهد شد.

بی‌مناسبت نیست یادآور شود که طی نامه شماره ۳۰۹/ج مورخ ۶۱/۶/۲ معاون دادسرا و سرپرست دایره چک(تهران) پرسشی مطرح شده به این شرح: ... علیهذا تعقیب کیفری صادرکننده چک بلامحل از نقطه نظر شرعی مانعی دارد یا خیر؟ و چنانچه پاسخ منفی است، در صورتی که احراز گردد چک صادره بی‌تاریخ یا وعده‌دار و یا تضمینی و یا مشروط بوده، در این گونه موارد نیز می‌توان صادرکننده چک را تعقیب جزایی نمود یا خیر؟ و نیز در صورت شمول مرور زمان، وضع به چه صورت خواهد بود؟

پاسخ دبیر شورای نگهبان طی نامه شماره ۷۸۸۸ مندرج ۶۱/۲/۹ به شورای عالی قضایی وقت مربوط به نامه شماره ۳۰۹/ج مورخ ۶۱/۶/۲ چنین است: «صادر چک بلامحل که عرفاً کلاهبرداری و فریب طرف شمرده می‌شود، به وسیله حاکم شرع قابل کیفر و تعزیر است.»

ماده ۸ نیز کلیه قوانین و مقررات مغایر را از تاریخ تصویب این قانون لغو کرده‌است.

در سال ۱۳۸۱ از اداره حقوقی و تدوین قوانین قوه قضاییه به این شرح نظرخواهی شده‌است: «چنانچه چکی بر مبنای ماده ۱۳ قانون اصلاح قانون چک صادر شده و صادرکننده مدعی عدم استحقاق دارنده چک نسبت به وصول وجه آن باشد، آیا صادرکننده چک مسئولیت کیفری دارد؟ و اگر مسئولیت کیفری دارد، در قبال مطالبه وجه چک چه اقدامی می‌تواند بکند؟»

پاسخ چنین است: «با توجه به مفاد ماده ۱۳ قانون اصلاح قانون صدور چک، صدور چک موضوع استعلام به صورت سفید امضا یا بدون تاریخ و یا مشروط جرم محسوب می‌شود و مقررات کیفری در مورد آن قابل اعمال است. در صورتی که صادرکننده مدعی عدم استحقاق شاکی به دریافت وجه چک است، یا مدعی است که دارنده چک از آنها سوء استفاده نموده‌است، باید در قبال دادخواست ضرر و زیان مدعی خصوصی یا با اعلام شکایت کیفری، ادعای خود بر عدم استحقاق یا سوء استفاده از چک را اثبات نماید. (روزنامه رسمی شماره ۱۶۶۶۰ مورخ ۱۳۸۱/۲/۲۲) لازم به توضیح است که ماده ۱۳ مذکور، مربوط به قانون مصوب سال ۱۳۷۲ می‌باشد.

واضح است که تنوع مقررات، موجب ایجاد چنین پرسش و پاسخ‌هایی خواهد بود. در مقدمه این بخش توضیح داده شد که اظهار نظر درباره

نحوه طراحی و مشخصات فنی چک‌ها باید مطابق با شیوه‌نامه‌ای باشد که ظرف سه ماه توسط هیأت عامل بانک مرکزی تعیین و تصویب می‌شود.

ماده ۱۳ قانون سال ۱۳۸۲ صادرکننده این نوع چک‌ها را قابل تعقیب کیفری ندانست.

به نظر نویسنده، مسأله اصلی درباره چک و دارندگان حساب جاری، رواج چک‌های وعده دار و تضمینی و مشروط و سفید امضا هستند که چک را از تعریف و حالت اولیه و مورد مصرف واقعی و حقیقی آن خارج کرده‌اند و به بیان دیگر، در بسیاری از موارد جای سفته یا برات را گرفته‌اند. بنابراین، علت وجود افزایش چک‌های برگشتی را می‌بایست در این قبیل قوانین جستجو کرد تا جایی که آیین‌نامه اجرایی مفاد اسناد رسمی هم مهر تأیید بر صدور چک وعده‌دار زده و ماده ۱۹۲ اعلام می‌دارد: «در مورد چک وعده‌دار، اجزاییه پس از سر رسید صادر خواهد شد.» بکار رفتن کلمه "سررسید" در این ماده، نشان از گمراه شدن چک دارد. از نظر قانون تجارت، سررسید در چک چه مفهومی می‌تواند داشته باشد؟

برای خاتمه دادن به ماجراهای چندین ساله و بالا و پایین کردن قانون و این که یک روز صدور چک‌های ابداعی قانون ممنوع می‌شوند و مستوجب مجازات، روز دیگر آزاد، و در نتیجه، دارندگان حساب جاری و دسته‌چک انواع و اقسام چک‌های خالی از وجه را به مناسبت‌های مختلف که ذکر آن رفت، روانه بازار معاملات و تعهدات و دادوستد و بده و بستان می‌کنند، بسیار لازم و حیاتی است که یک قانون بسیار ساده و قابل فهم عموم تدوین و تصویب گردد و چک در جایگاه اولیه و اصلی خود قرار گیرد، یعنی فقط وسیله پرداخت، آن هم از موجودی حساب جاری صادرکننده در بانک باشد. در نتیجه، هرگاه چکی از شکل و محتوای معمولی و قانونی آن خارج شده باشد (فرضاً نداشتن تاریخ یا فرارسیدن تاریخ مندرج در چک در تاریخ ارایه چک به بانک یا درج مطالب اضافی در متن چک، غیر از حامل یا شخص معین یا حذف قسمت‌های چاپی چک) این قبیل چک‌ها مورد قبول هیچ یک از بانک‌ها قرار نگیرد - چک تأیید شده که در قانون پیش‌بینی شده، لکن مغفول مانده، باید رواج یابد - در مورد چک‌های تضمین شده که وجه آنها قبلاً توسط صادرکننده (منظور متقاضی صدور چک تضمین شده‌است) در بانک محال‌علیه تأمین می‌شود، صادرکننده و پشت‌نویسان حق نداشته باشند بانک را از پرداخت وجه این چک تضمین شده منع کنند یا تقاضای مسدود کردن وجه آن را بنمایند و نیز فوت و حجر و ورشکستگی صادرکننده این نوع چک نباید خللی به حقوق دارنده چک وارد سازد. ضمناً طلبکاران صادرکننده نیز حق توقیف وجه این نوع چک را در صورتی که به نفع دیگری صادر یا پشت‌نویسی شده باشد، نداشته باشند. لازم است که موضوع چک‌پول‌ها (ایران چک) نیز در قانون جدید پیش‌بینی شود و خلاصه اینکه جامعه باید بیاموزد که چک غیر از این که پولی را از موجودی حساب جاری صادرکننده در بانک، در اختیار دارنده آن قرار می‌دهد، وظیفه و رسالت و مورد مصرف دیگری ندارد و به عبارت واضح‌تر، طرز تفکر دارندگان حساب جاری و دسته‌چک باید عوض بشود. سپردن تعهد یا تضمین و به‌طور کلی، معاملات، شیوه خاص و ابزار خود را دارند و با انعقاد قرارداد در هر مورد می‌توان این نظر را تأمین نمود.

دستورالعمل حساب جاری، ملازمه با اطلاع از کم و کیف مقررات مربوط به چک دارد، به این معنی که چک، اصل است و مقررات حساب جاری، فرع بر آنست. چک هم تابع قوانینی است که شرح آن گذشت و در نتیجه، لازم می‌آید که دستورالعمل حساب جاری در مسیر قوانین و مقررات مرتبط به چک حرکت کند، چون برای حساب جاری قانون مدون نداریم. مسأله چک‌های برگشتی که جامعه گرفتار آن است، قابل تشکیک یا انکار نیست و دستورالعمل حساب جاری هم برای رفع مشکلات موجود تدوین شده‌است. در بررسی فصول مختلف دستورالعمل، نکاتی که به نظر رسید، نوشته شد، اما از نظر نویسنده در وهله اول، مشکلات چک ریشه در قوانین ناظر به چک دارد و در عین حال که با تغییرات مکرر مقررات صدور چک، نظر به استحکام چک در رفع مشکلات بوده، با تأسف تا حال نتیجه مطلوب بدست نیامده است.

مروری کوتاه بر آنچه نوشته شد، گرچه تکرار است، اما لازم می‌باشد: لایحه قانونی سال ۱۳۳۱ برای سهولت وصول وجه چک، آن را در حکم اسناد لازم‌الاجرا دانست که در قوانین سال‌های ۱۳۳۷ و ۱۳۴۴ و ۱۳۵۵ تکرار شد و اصلاحیه‌های سال‌های ۱۳۷۲ و ۱۳۸۲ منصرف آن نشد. در نتیجه، به قوت و اعتبار خود باقی ماند. علاوه بر این، لایحه قانونی سال ۱۳۳۱ مقرر داشت که: دعوی این که چک وعده‌دار بوده، ممنوع نیست. این موضوع در قانون سال ۱۳۳۷ تکرار شد، لکن در قانون سال ۱۳۴۴ که قانون قبلی را نسخ کرده، تکرار نشد. ضمناً ماده ۲۳۸ مکرر قانون مجازات عمومی هم نسخ گردید. ماده ۱۲ قانون سال ۱۳۵۵ که قبلاً نوشته شده‌است، به‌نظر نویسنده تجویز ضمنی صدور انواع و اقسامی از چک می‌باشد که قابل تعقیب کیفری هم نیستند.

سپس ماده ۱۳ قانون سال ۱۳۷۲ صدور این نوع چک‌ها را ممنوع اعلام کرد و صادرکننده را مستحق کیفر دانست، لکن